

prikazu možnega izvora družbe, države in oblasti, ampak predvsem v poskusu "razložiti naravo in meje lojalnosti, ki so jo podaniki dolžni državi, ter naravo in meje pravice države..." (str. 281), zgodovinski argument nekoliko zgrešen. Kakorkoli že, pridobival je na veljavi, tako da ob koncu 18. stoletja v zgodovinski kontraktualizem nihče več ni verjel. Še vedno pa je veljalo prepričanje, da ima pogodbeni teorija kot analiza politične obligacije, se pravi kot logično predpostavljene model, ki naj začrta pogoje legitimne in pravične družbe in oblasti, pomembno mesto v politični teoriji. Vrh in iztek takšnega razmišljanja predstavlja Kantova politična filozofija. Kljub dejstvu, da bi lahko politične obveze vladajočih in vladanih utemeljil na univerzalno veljavni moralnih dolžnostih, je ohranil teorijo pogodbe v njeni hipotetični obliki: "... gre za golo *idejo uma*, ki pa ima svojo nesporno (praktično) veljavo." (str. 212). Po Goughovem mnenju, nasprotno, je trditve, da ima lahko takšna 'kot da' realnost pogodbe praktično vrednost, pretirana. Pravzaprav se velja celo vprašati, če je "sploh kaj drugega kot nekoristen umislek" (str. 214).

Izhajajoč iz individualizma, svobode (privolitve v pogodbo) in pravičnosti (dolžnosti in obveznosti) so določene s pogodbo in izhajajo iz pogodbe – pravo, str. 290) so bile kontraktualistične teorije nepomirljiv nasprotnik druge pomembne legitimizacijske teorije. Gre seveda za teorijo o božanski pravici kraljev. V skladu s to teorijo kraljeva oblast sicer ni povsem neomejena in kralji niso brez dolžnosti. Toda omejitve in dolžnosti jim v končni konsekvenci nalaga bog; zato so seveda tudi odgovorni le njemu. Vsak upor proti njihovi oblasti tako ni le kršitev človeških zakonov – je greh. Razlika med obema teorijama, razlika, ki nam jasno predoči osvobajajoči potencial kontraktualističnih argumentacij, je nemara najočitnejša, če teorijo o božanskih pravicah primerjamo s tistimi pogodbenimi izpeljavami, ki so celo zagovarjale vzpostavitev avtoritarne monarhije. Dovolj je, da se spomnimo Hobbesove trditve, da je za spoštovanje sklenjene pogodbe potrebna prisila, ki prihaja s strani vladarja kot prejemnika moči, ki so jo s pogodbo prenesli nanj. Hobbesova teorija se resda izteče v absolutizem, vendar izhajajoč iz osnovnih pogodbenih postulatov. Ravno v tem pa je bil problem za teoretike o božanskih pravicah kraljev: kralji in podložniki se kot taki že rodijo, ne pa šele postanejo, kot trdi Hobbes (str. 150).

Ta osvobajajoči potencial, ki ga pogodbeni misel izraža s svojimi načeli svobode, individualizma in pravičnosti, je po Goughovem mnenju njena najpomembnejša zapuščina. Dolžnost moderne politične misli je varovanje te dediščine, čeprav v novih teoretičnih sistemih (str. 174), kajti čas kontraktualistične teorije se je iztekel, dodaja. Opozorilo, ki od časov svojega nastanka ni izgubilo na pomenu. Kakorkoli že, Goughova izredno dokumentirana zgodovina morda celo najvplivnejše okcidentalne politične teorije, je več kot samo vir presenetljivih informacij za tiste, ki smo bili prepričani, da se družbenopogodbena mišljenje začne in konča z Hobbesom, Lockom in Rousseaujem. Z izpostavitvijo problematičnih mest teorije same in njenih soočenj z rivalskimi poskusi legitimizacije oblasti – nekaj teh 'problematičnosti' sem poskušal nakazati v tem kratkem prikazu – vabi k poglobljenemu raziskovanju. Glede na to, da je v zadnjem času izšlo kar nekaj prevodov izvornih del s tega področja, se ni bati, da Goughovo delo ne bi našlo bralcev.

Tomaz Kastrun

Roland Barthes: Fragmenti ljubezenskega diskurza. Ljubljana: Založba

***cf, Rdeča zbirka, 2002**

304 strani (ISBN 961-6271-48-2), 3909 SIT

prevod Zoja Skušek, spremna beseda Zdenko Vrdlovec

Razumevanje Barthesovega Fragmentiranega ljubezenskega diskurza (FLD) pomeni v drobnogled vzeti dve deli, ki sta v času pred Barthesovi ljubezenskim diskurzom povezali, postavili

temelj francoskemu strukturalizmu in tesno vez med strukturalizmom in psihoanalizo. Prvi – psihološki esej – Jean Paul Sartra iz leta 1939 »*Esquisse d'une theorie des emotions*« in druga – analitično diskurzivna dihotomija – Ferdinanda De Saussurja iz leta 1916 »*Cours de linguistique générale*«. Pa čeprav sta obe deli nastali več let pred prvo izdajo Barthesovih fragmentov, gre v tej knjigi predvsem za objektivno (v kolikor mu to dopušča tekst) analizo čustvenega obnašanja. Vendar je takšna paradigmatična postavka, da Barthes izhaja v veliki meri iz teh dveh avtorjev, povsem opravičena, saj se je francoski strukturalizem napajal iz načel o sistemskem pristopu do elementov v sistemu (torej fragment v daljšem proznem delu), kot tudi analizo odnosov med elementi (fragment v odnosu do drugega fragmenta).

Barthesov namen je bil vsekakor demistifikacija pozitivistične paradigme in postavitev francoskega strukturalizma v srž kvalitativnega (metodološkega) raziskovanja. Zato ne čudi njegov bazen medkulturnih univerzalij na ravni iskanja simbolov v peščici svetovne literature, ki jo v knjigi FLD temeljito obdela. Zato je Barthesovo delo močno avtosugestivno in avtorefleksivno, saj se ukvarja z vprašanjem, koliko subjekt konstituira objekt. Avtor se loti fragmentirane analize mreže relacij oz. raziskovanje sorodstvenih odnosov sistemov (Levi-Strauss) med objektivnim in subjektivnim. Vendar Barthes subjekta ne ukinja, saj bi s tem razgradil strukturo subjektivnosti. Barthes pravzaprav gradi na ideji, da obstoji objekt nasproti subjekta, ki nastane v človekovi (biološki) podrejenosti do strukture. Zato – kot se prepleta čez celotno knjigo – je v analizi subjekta dejansko subjekt samemu sebi odmaknjen, torej imaginaren. Šele ta imaginarnost nato sproži delovanje, misli, čustva, ipd., ki jih določa struktura, katere se subjekt ne zave. Takšno medvrstično razlago pripiše Barthes svojemu lastnemu objektivnemu razmišljanju o odtujenosti do lastne imaginativne podobe subjekta. Če sem točen, Barthes govori o podobah (*image; imagerie; imagination* – ali celo *fantaisie*; dostikrat rečemo »nekaj fantazirati o tem dekletu«, pravzaprav takrat ne fantaziram o dekletu kot objektu, pač pa subjektu ali kot pravi Sartre v *Esquisse d'une theorie des emotions*, da nam takšno stanje zavesti sproži nekaj povsem drugega, tistega, kar jezik ne more razvozlati; tj. kavzalna relacija (ki je vedno zunanje narave), saj je vsak efekt v relaciji s svojo posledico; torej se zavest konstruira v sporočilo, brez vednosti pomena, ki ga je konstruiralo; ali kot je skonstruiral Lacan v treh elementih strukturalizma (realnost, simbolika in imaginarnost), da se realnost vzdržuje preko fantazem in njenih imaginarnih objektov, da je pravzaprav - kot je rekel Edward Sapir »*We are all logical where we can be, and we fill the rest with magic*«, oz. za kar je Levi-Strauss poimenoval *mano* kot vlogo imaginarnega, ki zapolni manjkajočo vrednost realnosti). Barthes torej iz obeh »tradicij« jemlje sistem in strukturo, da lahko analizira vsakodnevno diskurzivno prakso – semiologijo vsakdana.

Kot pisec je Barthes že od nekdaj dajal prednost krajšim oblikam pisanja, tipa haiku in citatom in je bil, kot vsak pravi pisatelj, navdušen nad podrobnostmi – kot doživljajski model krajše oblike. S tem je, ne le v pribitku Adornovega fragmentizma, pač pa tudi v lastni poetiki razmišljanja, identificiral nadgrajeni smoter subjekta z njegovim mobilnim pomenom. Z metodičnim in literarno-znanstvenim pristopom Barthes prebija idejno-miselne vzorce velikih »tekstov«, in se odloči za izmuzljivo obliko fragmentov. Fragment – kot oblika pisanja – mu prinaša spokojnost, pomiritev in lažji spoprijem z dovršenostjo »kvazi« znanstvene točnosti in impresionistične svežine. Eseji s svojo fragmentarno obliko demonstrativno prikazujejo proces avtorjevega mišljenja, ki je – ravno zaradi dovoljene fragmentarne oblike – dovoljen do te mere, da se kaže v svoji najbolj primitivni, še celo v surovi obliki. Fragment je zato avtorju najbolj prikladen način mišljenja, ki se v zelo kratkem procesu razmišljanja razvije do svojega vrhunca. Fragment je pač najprikladnejša oblika, oblika nepopolnosti, v kateri se avtorefleksija razvije do ekscesa: ekscesa glede na kriterij verifikacije, s katerimi se ponaša akademska doktrina (Debeljak).

Fragmenti v ljubezenskem diskurzu so znaki, ki sami po sebi ne povedo veliko. Šele z medsebojno povezavo ustvarjajo svoj lasten pomen. Barthesovo delo je bilo v veliki meri posvečeno repertuarju ugodja in zadovoljstva. Življenje uma je zanj predstavljalo hrepenenje in se je zavzemalo za obrambo pluralnosti hrepenenja. Pomen zatorej nikoli ni bil enoznačen.

Zatorej je pomen, ki ga ljubezni pripisuje osamljen subjekt, sestavljen na eni strani iz jezika, na drugi strani pa iz delirija estetske stvaritve, ki ga naslovljeni izrazi skozi jezik navideznemu ljubljenu, tistemu, ki v diskurzu (vedno) manjka. Tak način je predstavljen kot manjkajoči element, kot moteči element, zaradi katerega pride do trpljenja znotraj samega seboj, zaradi katerega je poezija ustvarjena. Z branjem fragmentov ne gre toliko za razumevanje težkih filozofskih pomenov, pač pa za ponazarjanje tistega, kar je v vsakdanjem življenju dostikrat prekrito, zakrito, očem nevidno. Zaradi takšnega psihološkega prereza avtor različnim pojmom, ki se navezujejo v ljubezenskem diskurzu, daje pomen, določeno afirmacijo pa doseže z vsakdanjimi primeri najdenimi v edini zakladnici znanja – pisani besedi. Presega zdravorazumsko razlago z elaborirano analizo.

Svet ljubezenskega diskurza je tako enoten vsem (še zlasti tistemu, v analizah Wilda, Gida in Baudelairja). Vendar ne različnim kulturam, pač pa različnim diskurzivnim enotam in zato knjiga kot taka nudi pomemben semiološki diapazon. V knjigi avtor ne daje definicije ljubezni, pač pa išče subjekte, s katerimi jih v svojem filozofskem muzanju naniza kot potrditev ljubezenskih sredstev. Vloga zaljubljenca je, da obstaja zgolj v fragmentih diskurza – ustvari ga jezik trpljenja, ki ne zaobjema ljubezenske zgodbe, pač pa različne navidezne podobe; to so: zavist, ljubosumje, tesnoba, čakanje, bolečina, itd. Te navidezne podobe niso po nikakršnih pravilih organizirane v zaljubljenca, pač pa se povrnejo na površje znova vsakič, ko se zaljubljenčev spomin vrača v vode bolečine, v spomine. Takšni spomini mu dajejo zavzeto razumevanje tistega, čemur Barthes pravi »amorous feelings« in so zvani ob prikazih teh figur Štj. oseba v kateri zaljubljenec vidi svoj smisel. Vsaka od teh figur nosi v zaljubljenca različni diapazon spominov in se kot takšni kažejo razumevanje tega, kar te navidezne podobe predstavljajo zaljubljenca.

Knjiga je tako kalejdoskop tistega koščka (svetovne) literature, ki ne želi govoriti o ljubezni, pač pa o literarnih delih, ki so nastali na povod ljubezni in je zgodovinskega pomena. Ne govori o ljubezni kot eno pomenski entiteti, pač pa o ljubezni kot o dvojiškem sistemu. O tistem, ki se dogaja na realni ravni in o tisti, ki se dogaja na simbolni ravni. Predvsem slednja je tista, ki mu daje vodo na mlin; tj. pogojena ljubezen v najožjem Freudovskem smislu. Ne želi presegati shizofreničnosti. Želi ostajati v mejah normalnega tistega, ki jo je moč najti v mejah normalne ljubezenske sle. Čeprav zveni enigmatično, avtor sam ne želi biti pretenciozen. Ravno nasprotno, želi se ukvarjati z enostavnimi rečmi, ki jih lahko prenese ljubljena oseba, z rečmi, ki niso tuje sleherniku, ni nočejo biti del visoke kulture. Mestoma celo avtor sam izraža svoje mnenje o določenih fragmentih, mestoma se kot sokratnik sprašuje in na lastna vprašanja ne najde odgovora, itd. Želi odpreti oči svojim pod drobnogled vzetim osebam, jih izvleči iz tistega slabega in jih postaviti na okularno lečo ter jih izven konteksta analizirati. Njegovo dejanje – strogo strukturalistično – presega celo osnovno Sauserjevo idejo o znakih. Presega celo samega sebe na mestih, kjer želi postaviti ljubezenski diskurz med dihotomijo konotacije in denotacije. Pa čeprav knjiga veliko več daje na konotativni pomen tistega, kar avtor dejansko vidi, ne more iz dejanskega okvirja družbeno in kulturnega ozadja.

Zanimiva pa bi bila vsekakor Barthesova primerjava FLD z Derridajevo binarno opozicijo dekonstrukcije. Če pri Derridaju nevtralnih binarnih opozicij ni (saj je en pol vedno dominanten in vključuje tudi drugi pol), je pri Bartesovem FLD ta dekonstrukcija skonstruirana vedno skozi negacijo tradicije, da je pisava v opoziciji in hkrati podrejena govoru – gre za nehierarhičnost, nedominantnost, enakost med ljubeznijo in ne-ljubeznijo, hrepenenjem in ne-hrepenenjem, spominom in ne-spominom, jokom in ne-jokom, itd. Barthes se – medtem ko išče primere za gradnjo svojih fragmentov – zave, da bi obstoj hierarhije v ljubezni prinesel ne-ljubezen, torej sovraštvo do ireverzibilne stopnje. Tako torej v fragmentih fragmentov, ki jih Barthes opisuje, obstoji dekonstruktivizem evropocentrične misli, vendar bi, v primeru obstoja dekonstruktivizma na hierarhično višji stopnji fragmenta, ta svet simbolike se sprevrgel v kolaps. Kar bi, morda zastavljeno eshatološko, pomenilo zaton – če tudi že ne v resnici, pa vsaj fiktivno – strukturalistične misli.